

Jan Zieliński, Emil Wojda

II Klinika Chorób Płuc, Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc

Kartki z historii (część 2)

History pages (part 2)

Pneumonol. Alergol. Pol. 2008; 76: 410–414

W 2007 r. upłynęło 130 lat od otwarcia Szpitala Wolskiego przy ulicy Płockiej 26 w Warszawie. Spadkobiercą tego budynku został Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc (ryc. 1).

Z tej okazji warto przypomnieć ważne wydarzenia z historii szpitala. W 2006 r. w „Pneumologii i Alergologii Polskiej” opublikowano artykuł wstępny [1] wprowadzający dwie zamieszczone w tymże numerze prace dotyczące historii szpitala: wspomnienie o pierwszym lekarzu naczelnym

szpitala — doktorze Mateuszu Fonbergu [2] — i świadectwo byłego pacjenta, który 5 sierpnia 1944 r. cudownie uniknął śmierci z rąk okupantów, którzy tego dnia rozstrzelali około 300 osób: chorych i pracowników Szpitala Wolskiego [3].

Pamięć o tragedii, która dotknęła Szpital Wolski w czasie Powstania Warszawskiego, była i jest kultywowana przez jego pracowników, a później pracowników Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc. Już w 1945 r. w holu szpitala umieszczono drewnianą tablicę „Libertas et Voluntas” z nazwiskami 63 pracowników szpitala, którzy polegli 5 sierpnia lub zginęli wcześniej w czasie wojny z Niemcami (ryc. 2).

W 1946 r. tablicę drewnianą zamieniono na trwalszą — z brązu — ufundowaną przez doktora Aleksandra Rytla — ostatniego przed II Wojną Światową dyrektora Szpitala Wolskiego.

Rycina 1. Fronton budynku Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc w Warszawie przy ulicy Płockiej 26 z napisem „d. Szpital Wolski”

Rycina 2. Drewniana tablica upamiętniająca poległych pracowników Szpitala Wolskiego

Adres do korespondencji: Jan Zieliński, II Klinika Chorób Płuc, Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc, ul. Płocka 26, 01–138 Warszawa

Praca wpłynęła do Redakcji: 12.05.2008 r.
Copyright © 2008 Via Medica
ISSN 0867–7077

Rycina 3. Uroczyste promowanie absolwentek Szkoły Pielęgniarstwa przy ul. Parkowej. W tle tablica ze Szpitala Wolskiego

Tablica drewniana była przez wiele lat przechowywana w Instytucie. W styczniu 1979 r. została powieszona w Medycznym Studium Zawodowym nr 1 przy ulicy Parkowej 23 z okazji nadania szkole imienia „Pielęgniarek Warszawy”. Inicjatorką tego działania była dr Barbara Warda — pracująca od wielu lat w Szpitalu Wolskim i jednocześnie wykładowczyni w szkole pielęgniarek, która w latach okupacji wielokrotnie wykazała się wielką odwagą i poświęceniem. Tablica została umieszczona na poczesnym miejscu w auli szkoły, a pielęgniarki kończące szkołę składały pod nią przysięgę zawodową (ryc. 3).

W 2001 r. szkołę zamknięto. Tablica powróciła na ulicę Płocką i jest (jak wiele innych pamiątek) pod opieką pani Stelli Fronczak — kierowniczki Biblioteki Naukowej Instytutu.

Wiosną 1945 r., wkrótce po zajęciu Warszawy przez Armię Czerwoną, w dzielnicy Wola przy ulicy Górczewskiej, około 100 m za wiaduktem kolejowym w kierunku zachodnim, okoliczni mieszkańcy postawili duży krzyż, upamiętniając w ten sposób miejsce najliczniejszych rozstrzeliwań w pierwszych dniach Powstania (ryc. 4).

W latach 50. ubiegłego wieku umieszczono obok krzyża typową tablicę upamiętniającą miejsca rozstrzeliwań ludności cywilnej w czasie okupacji niemieckiej; została ona w 1998 r. otoczona ozdobnym ogrodzeniem (ryc. 5). Przy tej okazji usunięto krzyż. Nowy krzyż postawiono staraniem Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc w 2004 r. (ryc. 6). Ksiądz infułat Edward Majcher z Parafii Świętego Wojciecha przy ulicy Wolskiej poświęcił go podczas uroczystości rocznicowych 5 sierpnia 2004 r. (ryc. 6, 7).

W latach 80. ubiegłego stulecia — szczególnie trudnych, kiedy wielu Polakom wydawało się, że nadzieja na wolność nigdy się nie ziści, w Instytu-

Rycina 4. Krzyż postawiony w 1945 r. na miejscu masowych rozstrzeliwań ludności cywilnej w pierwszych dniach Powstania Warszawskiego

Rycina 5. Tablica upamiętniająca masowy mord ludności cywilnej w miejscu rozstrzeliwania pracowników i chorych Szpitala Wolskiego 5 sierpnia 1944 r.

cie zrodziła się myśl, aby uczcić pamięć o pracownikach Szpitala Wolskiego, którzy oddali życie w czasie Powstania Warszawskiego w walce o wolność Polski. Planowano zbudować pomnik w miejscu rozstrzeliwań. Pani Barbara Cybulska — artysta plastyk — przygotowała makietę pomnika przedstawiającego w sposób symboliczny pochód ludzi. Wydział Architektury Dzielnicy Wola nie wyraził jednak zgody na postawienie pomnika, uzasadniając odmowę planami poszerzenia ulicy Górczewskiej i budowy trasy szybkiego ruchu w pobliżu wybranego miejsca.

Rycina 6. Krzyż postawiony staraniem dyrekcji Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc w 2004 r.

Rycina 7. Uroczystości poświęcenia krzyża 5 sierpnia 2004 r. — ksiądz infułat Edward Majcher z parafii Świętego Wojciecha przy ulicy Wolskiej

Decyzja ta, a także brak odpowiednich funduszy, skłoniły inicjatorów przedsięwzięcia do zmiany planów. Pomnik postanowiono postawić na terenie należącym do Instytutu — pomiędzy jego bocznym północnym skrzydłem a skrzyżowaniem ulic Płockiej i Górczewskiej.

Był to okres budowy pierwszej linii metra. Podczas drążenia tunelu wydobywano z ziemi wielotonowe gazy, które następnie składowano między innymi w okolicy skrzyżowania linii metra z ulicą Jana Pawła Woronicza. Uzyskano zgodę Stołecznego Konserwatora Przyrody mgr. Czesława Łaszka na nie-

odpłatne przekazanie Instytutowi trzech gładów, z których największy jest pomnikiem przyrody. Następną operacją było przewiezienie wybranych gładów za pomocą dźwigu na teren Instytutu. Wykonała ją przedsiębiorstwo Energomontaż Północ (inż. Maciej Wołoski), dzięki staraniom dyrektora do spraw technicznych Instytutu, inż. Włodzimierza Pomianowskiego. Całe przedsięwzięcie udało się dzięki zaangażowaniu i entuzjazmowi wielu ludzi, bez przeznaczenia na sam pomnik choćby jednej złotówki.

W zaprojektowanie i wykonanie brązowej tablicy opisującej pomnik i znaku Polski Walczącej z nałożonym kaduceuszem zaangażowali się inż. Jacek Cydzik (autor projektu) z Fundacji Ochrony Zabytków, Stanisław Korolkiewicz i Piotr Najbert (wykonawcy) oraz Jerzy Niewiadomski z Pracowni Renowacji Cmentarza Powązkowskiego. Całości prac patronowała dyrektor Instytutu, prof. Lilia Pawlicka, która 5 sierpnia 1989 r. wraz z prof. Stefanem Wesołowskim, odsłoniła pomnik. Poświęcił go ksiądz biskup Zbigniew Kraszewski (ryc. 8).

Pięć lat później pomnik uzupełniono rzeźbą Pawła Pietrusińskiego z Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie wykonaną z marmuru kararyjskiego, przedstawiającą unoszącą się, pokrytą całunem postać (ryc. 9).

W 50. rocznicę Powstania, 5 sierpnia 1994 r., pomnik odsłonili prof. Stefan Wesołowski i Dyrektor Instytutu — prof. Kazimierz Roszkowski-Śliż. Rzeźbę poświęcił uczestniczący w całej uroczystości prymas Polski, kardynał Józef Glemp.

W 2004 r. otwarto w starej wolskiej zajezdni tramwajowej Muzeum Powstania Warszawskiego. W dynamicznie rozwijającym się muzeum, cieszącym się dużą popularnością, upamiętniono także warszawskie szpitale powstańcze. W 2007 r. staraniem Instytutu dodano gablotę z „relikwiami” Szpitala Wolskiego, w której znajdują się: zboczona krwią kienkarta księdza kapelana Kazimierza Ciecierskiego, okulary ze śladami krwi prof. Janusza Zeylanda oraz przestrzelona koszula szpitalna cudownie ocalonego Eugeniusza Trepczyńskiego (ryc. 10).

Każda rocznica ma skromną, ale dostojną oprawę. Uroczystości rocznicowe AD 2007 rozpoczęły się — jak zawsze — mszą św. w kaplicy szpitalnej celebrowaną przez kapelana Instytutu, księdza Macieja Arkuszyńskiego. Zgromadzili się liczni ludzie pragnący uczcić pamięć poległych. Jak zwykle przybyli świadkowie ówczesnych wydarzeń — prof. Stefan Wesołowski, który w czasie Powstania był lekarzem Szpitala Wolskiego, a także Eugeniusz Trepczyński oraz ich rodziny. W uroczystości wzięli udział dyrektor Instytutu, prof. Kazimierz Roszkowski-Śliż, oraz byli i obecni pracownicy. Po nabożeństwie zgromadzeni udali się do holu głównego przystrojonego kwiatami w bar-

Rycina 8. Głazy upamiętniające śmierć pracowników i chorych Szpitala Wolskiego w czasie Powstania Warszawskiego

wach narodowych. Kierujący uroczystością dr Emil Wojda, po krótkim wstępie i przedstawieniu historii wydarzeń z 5 sierpnia 1944 r., wspominał o utworzeniu stałej ekspozycji na temat Szpitala w Muzeum Powstania Warszawskiego.

Jak zwykle — mimo bardzo sędziwego wieku — wystąpił prof. Stefan Wesołowski. Tę część uroczystości zakończono minutą ciszy dla uczczenia poległych, po czym zgromadzeni wyszli z budyn-

Rycina 9. Uzupełniająca część pomnika odsłonięta w 50. rocznicę Powstania

Rycina 10. Zbroczona krwią kennkarta księdza kapelana Kazimierza Ciecierskiego, okulary prof. Janusza Zeylanda zamordowanego strzałem w czoło ze śladami jego krwi i przestrelona koszula szpitalna Eugeniusza Trepczyńskiego

Rycina 11. Uroczystości rocznicowe w 2007 r.

ku szpitala i w zadumie przeszli ulicami Płocką i Górczewską na miejsce straceń u zbiegu ulicy Górczewskiej i nowoczesnej trasy szybkiego ruchu — alei Prymasa Tysiąclecia (ryc. 11).

Po dotarciu na miejsce zgromadzeni zapalili znicze pod krzyżem, tam kapelan szpitalny i zebrani modlili się za zmarłych, po czym w orszaku powrócono pod budynek szpitala. Na zakończenie uroczystości tradycyjnie odśpiewano „Boże, coś Polskę” i przyjęto błogosławieństwo.

W artykule wykorzystano zdjęcia:

1. Archiwum Polskiego Towarzystwa Pielęgniarstwa (ryc. 3),
2. Archiwum Biblioteki Naukowej Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc (ryc. 4–9),
3. Macieja Grączewskiego (ryc. 10, 11),
4. Emila Wojdy (ryc. 2),
5. Jana Zielińskiego (ryc. 1).

Piśmiennictwo

1. Zieliński J. Kartki z historii. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2006; 74: 431–434.
2. Broczek K. Dr med. Mateusz Fonberg (1840–1880) — świadek narodzin Szpitala Wolskiego w Warszawie. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2006; 74: 435–439.
3. Trepczyński E. Cudowne ocalenie. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2006; 74: 440–442.